

Széchenyi István és Zala megye kapcsolata

Kintli Dóra 11.b

Széchenyi István és Zala megye kapcsolata

Ki ne ismerné gróf Széchenyi István nevét? Mindenki tudja milyen sokat tett hazánkért, mindenki ismeri fő munkásságát. Hogy ő írta a reformkor kezdetét jelentő könyvet: a Hitelt. Világ és Stádium című munkái sem ismeretlenek. Az ő nagylelkű felajánlása tette lehetővé a Magyar Tudományos Akadémia létrejöttét. Ismerjük folyószabályozó tevékenységét is. Tudjuk, hogy ő kezdeményezte a Lánchíd megépítését. Emellett az első magyar kormányban ő volt a közlekedésügyi miniszter. De vajon mennyit tudunk Széchenyi István és Zala megye kapcsolatáról? Mennyit tudunk az itteni munkásságáról?

Családi kötelék

Amikor Széchenyi István és Zala megye kapcsolatát vizsgáljuk, mindenképpen meg kell említenünk a családi köteléket. Széchenyi István édesanyja a keszthelyi gróf Festetics Julianna volt. Keszthelyi rokonait egyébként nem kedvelte. Csak három alkalommal járt ott, ezek közül kettő a balatoni gőzhajózás ügyében történt. Mikor unokatestvére, Festetics László arra kérte támogassa a tervét, hogy minden vármegyében és szabad királyi városban létesítsenek egy nemzeti könyvtárat, Széchenyi elutasító választ adott. *„Zala vármegyének igazi előmenetelét és boldogságát nem Zala vármegyének magának előmenetelében, hanem egész Magyarországnak felemelkedésében keresem”* – írta válaszlevelében.

Széchenyi 1791. szeptember 21-én született Augartenben. Habár édesapja halála után az egyik legjelentősebb zalai birtokos lett, mégsem időzött itt sokat. Fiatalkorában Bécsben, majd később Pesten tartott házat. Birtokai közül egyedül Nagycenket kedvelte. Életét a döblingi elmeegógyintézetben fejezte be. Zaláról ezt írta naplójába: *„Csupa erdő, mocsár, unalmas, tudatlan, de annál pöffeszkedőbb szomszédok.”*

Széchenyi és Deák Ferenc

A zalai birtokosok közül a Deák családdal volt jó viszonyban. 1828-ban fiumei útjáról hazatérően látogatta meg Kehidán Deák Antalt és Ferencet, akiket Pozsonyban ismert meg. Egyébként ugyanezen útja során töltötte a legtöbb időt Zalában. Naplójában derék embereknek nevezte a testvérpárt. Deák Ferenc Széchenyit Nagycenken 1840-ben látogatta meg, amikor Széchenyi, névnapjának alkalmából, mintegy 70 vendéget hívott meg

kastélyába. Petricsevics a Jelenkorban így írt az eseményről: „A vendégek a nagy ősök termébe gyülekeztek, hol Deák Ferenc, Zalának volt követe üdvözlé a nemzeti nagy naptól nevet kölcsönző, a millióktól tisztelt férfit.” Széchenyi maga így írt Deák Ferencről: „Deák kell, hogy a centrumunk legyen. Félre minden irigységgel hazámfi. Adjuk neki az elsőséget.” Deák Ferencnek később jó szolgálatot tett Seilern Crescence grófnő, aki Zichy Károly gróf özvegyeként 1836-ban lett Széchenyi István felesége. A grófnő 1854-ben vásárolta meg Ödön fia számára Deák Ferenc kehidai birtokát. Ezzel lehetővé tette Deák számára, hogy ne kelljen a gazdálkodás ügyeivel foglalkoznia, és így a politikának szentelhesse magát.

Széchenyi és a vármegye

Zala megyében nemhogy csak nem szívesen időzött a gróf, de a megye politikai életében sem kívánt részt venni. 1823. április 9-én tartott gyűlésre nem ment el, amit a megye nehezményezett. Széchenyi a továbbiakban sem jelent meg a megyegyűléseken, illetve a megye megkereséseire sem mindig válaszolt. Amikor a megye arra kérte, támogassa anyagiakkal a törvényszéki üléseket, válaszában azt írta, hogy mivel ebben az ügyben még a megyegyűlésen és a Helytartótanácsnál nem született döntés, „semmi ajánlást” nem tesz, mert az ügy még bizonytalan.

Talán először lépett önként kapcsolatba a megyével, amikor 1828-ban elküldte frissen megjelent műve, a Lovakról néhány példányát. „Igen kellemetes kötelességemnek tartom egy

kis munkámnak, mely egy nevezetes gazdaságbéli tárgy előmozdítására céloz, egynéhány példányival tekintetes rendeknek kedveskedni. Méltóztassanak ajánlásomat szíves barátsággal felvenni.”- írta a megyének. Levelében egyébként szorosabb együttműködést sürget, ami meglepő korábbi passzivitását ismerve. „Előre örülök azon pillantatra, hogy tekintetes rendekkel ezúton szorosabb öszve köttetésbe fogok élhetni, s hogy közértekezés, tekintetes rendek részéről jó tanács, mindenek felett igen jó akarat s égő hazaszeretet által olyanokat fogunk eszközölni s talpra tenni, melyek eleintén mi kisdéd arányúak legyenek is, édes hazánkra halhatatlan dísz, utóinkra pedig szerencsét s áldást bizonyosan fognak hozni.” Nem csoda, hogy egy ilyen barátságos hangú levelet a rendek éljenzéssel fogadtak, és hasonlóan meleghangú választ írtak. „Vegye méltóságod ennyi áldozatjáért, szent szándékáért, és tántoríthatatlan hazafiúi buzgóságáért a legforróbb köszönetünket, és felemelkedett lélekkel hozzánk intézett szép levelének értelme szerint vélünk szorosabb öszve köttetésbe lépni, s mint megyénkbeli egy jeles birtokos, minél előbb köztünk megjelenvén, a köztanácskozásainkat hazánknak javára és boldogságára elősegélni méltóztasson.”

Ezen levélváltás után furcsa, hogy a kívánt együttműködés mégsem jött létre. A megye következő megkereséseire ugyanis Széchenyi, ha egyáltalán válaszolt, csak elutasította a megye kéréseit. 1831 szeptemberében arra kérte a grófot a megye, hogy támogassa a pesti vakok intézetének az alapját. Ez a megkeresés egyébként a Helytartótanács felhívására történt. 1832-ben a kolera miatt fordult a megye a grófhhoz, hogy a koronázási ajándék kulcsának arányában adakozzon a kolera visszaszorítására. 1839-ben pedig a zalaegerszegi megyeház bővítéséhez kérte a megye a gazdagabb birtokosok anyagi hozzájárulását. Széchenyi válaszlevelében ezt írta: *„Ha nemes Zala vármegyének rendei elég nagylelkűek valának saját vállalkra venni az említett terhet, ne vonja egy váll is magát a köz teher alul, s legyen a diadal kivíva köz erővel, s ne csupán csak néhányok által, kik arra felszólítatnak. Édes örömet hajtok én térdet s fejet nemes Zala vármegye rendeknek, s kötelességem érzetében szívesen fogom fizetni, ami rám arány szerint kivettetik, önként azonban legkisebbet sem ajánlok [...] Nem vív ki csatát mostani időkben azon megtámódás, hol csak az megy előre, kinek tetszik, nem mén az a dolog jó sikerrel, hol egyben hangzás s együtt tartás nincs, s nem boldogulhat nemzet ott, hol az egyes polgárok nagyobb becsületet, nagyobb dísz ismernek, mint a közakaratnak hódolni, s engedelmeskedni a hazának!”*

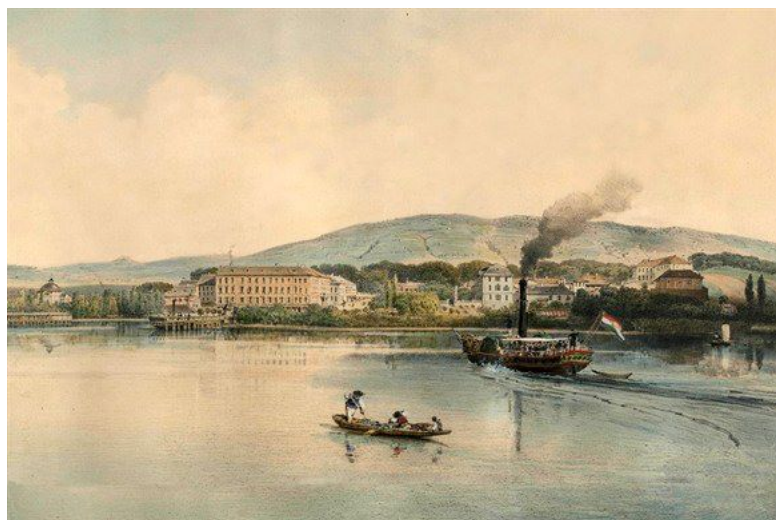
1829. június 22-én gyűltek össze a Zala folyó szabályozásában érdekelt urak. Széchenyi Szabó János személyével képviseltette magát a tanácskozáson, ahol elkészült a terve a folyószabályozásnak, illetve az alapokmány is. A Válicka-patak szabályozását Inkey János végezte, akit egyszer Széchenyi meg is látogatott birtokán, Palin. A látogatás nem volt

pozitív élmény. Naplójába ezt jegyezte fel a gróf: „*Borzalmas ez az embertípus, mely az ilyen nemes-udvarokban uralkodik, mint Palin. Valóban elmondható, hogy „se hal, se hús”. Miféle idiómát használnak? Tulajdonképpen egy nemzethez sem tartoznak. Életmódjuktól annyira undorodom, hogy valósággal belebetegszem.*” Széchenyi egyébként Lunkányin keresztül azt tanácsolta Inkeynek, hogy „az eddigi szakaszos szabályozást egybe kellene kapcsolni, és a Válicka egészének összefüggő rendezése érdekében valamennyi érdekelt birtokost „egy közös társaságba” kellene tömöríteni”.¹

Azonban nem feledkezhetünk meg Széchenyi nagylelkû felajánlásáról sem a megye irányában. 1838. január 15-én a „lótenyésztési választmány” közgyűlésén a ménessel rendelkező uraktól kértek támogatást, azaz tenyészlóvak adományozását. Széchenyi ez alkalommal valóban segítette az ügyet. Októberben válaszlevelében azt írta, hogy neki sincsen megfelelő ménje, de intézkedni fog. És valóban, februárban Zalának ajándékozott egy Titán névre hallgató ménlovat. Mellékelte egy levelet is, leírva benne pontosan, hogyan kell bánni a lóval.

Széchenyi és a balatoni gőzhajózás

Széchenyi István nagy szerepet játszott a balatoni gőzhajózás megteremtésében is. Az ötlet eredetileg Kossuth Lajostól származott, és Hertelendy Károly, Zala megye alispánja valósította meg Széchenyi segítségével. A gróf vizsgálta meg a Balatonon a gőzhajózás feltételeit, és ő keresett részvényeseket. 1845 novemberében Deák fenntartásokkal ugyan, de

támogatta az ügyet. „*Ezen gőzhajózásnak létrehozása anyagi és szellemi tekintetben hasznos leend ezen vidékre [...] Mély részvéttel kísérem én annak megindítását, szíves készséggel pártolom.*” –írta Széchenyinek. Az első gyűlést a részvényesek 1845 decemberében tartották, majd az 1846 áprilisában

megrendezett gyűlésen Pesten elfogadták a „Balatoni Gőzhajózási Társaság” alapszabályait

¹ Molnár András: Széchenyi és Zala, A Zala Megyei Levéltár Széchenyi-levelei

is, amelyeket Kossuth fogalmazott meg. Széchenyi a figyelemfelhívás érdekében megírta a „Balatoni gőzhajózás” című röpiratát.

Az első gőzöst – mely Kisfaludy Sándor után kapta a nevét – Balatonfüredről, Széchenyi születésnapján, 1846. szeptember 21-én bocsátották útjára. A hajó az Óbudai Hajógyárban, a gőzgép Angliában készült. A gőzös többnapos októberi próbaútja sikerrel végződött, ezen a bemutatkozó úton bejárta az egész Balatont.

1846 decemberében kérte Széchenyi Zala megye pártfogását, hogy a Balatonon menetrendszerű járatokat lehessen indítani. A vármegyének egyébként röpiratát is elküldte. *„Azon sok teendő közé, melyek – éppen mert még nem virágzott, ezért virágzandó – hazánkban minden jobb keblűek kellemes kötelességei közé tartoznak, kétségkívül a közlekedés könnyítése is tartozik. Ennek mily lényeges része a vízen való közlekedés ? azt bővebben mutogatni sükségtelen. Ámde ha ezzel még hazánk egyik legkiesebb vidékének éppen az élénkebbítés általi emelése, tehát a hasznosnak a gyönyörrel összesítése is elértetik; e kettős cél kimutatásában elég csak alkalmat nyújtani, hogy ahhoz egyszersmind a hon virágzását óhajták annál nagyobb készséggel járuljanak.”*- írta 1847 nyarán Zala vármegyének. A megye egyébként már az 1847. február 22-én tartott közgyűlésén támogatta Széchenyi tervét. Az augusztus 30-án tartott közgyűlésen pedig a következő sorokat fogalmazták meg: *„A megyei rendek a Balaton Gőzhajózási Vállalat sokoldalú hasznosságáru már csak a közlekedés könnyítése tekintetéből is teljesen meggyőződne lévén, azért amit ezen vállalat erősbítésére hatósági állásuknál fogvatehetnek közremunkálásukkal és pártfogásukkal elősegíteni el nem mulasztandják.”*

Széchenyi, a földesúr

Széchenyi Ferenc birtokai alapos számbavétele után azokat a lehető legigazságosabban igyekezett felosztani három fia között. Széchenyi István örökölte végül a Somogy megyei csokonyai uradalmat, illetve a zalai szentgyörgyvári uradalmat és a pölöskei majorátust. Utóbbihoz sorshúzás útján jutott hozzá, előbbi pedig már apja életében is ő irányította. A csokonyai uradalmat testvérének eladta, aki ennek fejében átvállalta Széchenyi István adósságait és évjáradék fizetését vállalta, valamint némi készpénzt is adott érte. Így Cenken és Zalában maradtak földjei. Széchenyi így Zalában hét falu és hét pusztája lett, és itteni birtokai 19-20 000 Ft-os évi jövedelmet biztosítottak számára. Ez összes jövedelmének körülbelül egyharmadát tette ki.

Széchenyi István egyik első földesúri intézkedése Zalában a baki templom megépítésének ügyében történt. Bakon még édesapja akart plébániát alapítani. Halála után

Széchenyi valósította meg részben a tervét. 1824-ben templomot építtetett, a plébánia építésének tervét azonban csak jóval később, Mindszenty József bíboros vitte véghez. Széchenyi később is megsegítette Bakot, amikor egy tűzvész elpusztított 45 házat a faluban. Ingyen élelmiszert biztosított, valamint épületfát és téglát is adott azoknak, akik vállalták, hogy leégett házukat téglából építik fel újra.

Széchenyi birtokainak ügyeit Lunkányi János intézte, aki korábban a gróf nevelője volt. Zala vármegye előtt is ő képviselte Széchenyit Szabó Jánossal együtt, aki a pölöskei uradalmi ügyész tisztségét töltötte be egészen 1841-ig. Ekkor ugyanis Lunkányi panaszt tett rá a grófnál, aki Kovács Lászlót helyezte a tisztségbe. Mikor a gróf Döblingbe került, ügyeinek intézését felesége vette át.

Széchenyi zalai birtokai

A szentgyörgyvári uradalom Zala megye Veszprém megyével határos szélén feküdt. Szentgyörgyvár mezővároson kívül ehhez tartozott Mánd-pusztá, illetve két falu, Zalaszentlászló és Sénye. Az uradalom 5788 holdas területével Széchenyi legkisebb birtoka volt. Becsértéke 147 808 Ft, külön számították az uradalomban lévő urasági épületeket, melyek értéke 39 881 Ft. A birtok értékén felüli jövedelem 3463 Ft-ot tett ki. Az uradalom területének fele a jobbágyság használatában lévő, úrbéri juttatásokkal terhelt föld volt. 27 holdat foglalt el az urasági belső telek. Az uraság saját kezén lévő majorsági föld területe 1843 hold volt, ebből 1060 hold erdő, 384 hold legelő, 262 hold rét, 126 hold privát legelő, 7 hold szőlő és 4 hold szilvákert. Szerződés szerint meghatározott időre, megszabott feltételekkel 1015 hold az uraság majorságából a jobbágyság számára bérbe vehető volt terményjáradékért, pénzért vagy napszámért. Az úrbéres földekés rétek, a jobbágyság számára bérbe adott szántók és rétek kétharmada másodosztályú minőségi besorolást kapott, de a cenzus-rétek egyharmada első osztályú volt. Az uraság majorsági szántóföldjeinek 44 %-a , a rétek 53 %-a első osztályú volt, a szántók újabb 44 %-a és a rétek 47%-a másodosztályú. Ezenkívül voltak még harmadosztályú területek is. A Mánd-pusztai bükkerdő másodosztályú besorolás alá esett.

Az uradalom területén 926 fő élt, majdnem mindannyian parasztok, illetve katolikus magyarok voltak. Zalaszentlászlónak 435, Szentgyörgyvárnak 306, Sényének 142 és Mánd-pusztának 43 lakosa volt. Iskola és templom csak Szentgyörgyváron és Zalaszentlászlón épült.

A tanító egyszemélyben jegyző is volt. Az iskolába csak télen járó gyermekeket imádkozni és olvasni tanította. Az uradalom gazdálkodását a szentgyörgyvári krasznár felügyelte. Segítségül 2 hajdút kapott. Egyet Szentgyörgyváron, egyet Zalaszentlászlón. Ezenkívül az uradalom alkalmazott egy pajtabíró Szentgyörgyváron és egy birkást Zalaszentlászlón. Az uradalomban 146 önálló háztartás, 93 teljesjobbágy, 53 házas zsellér, 23 házatlan zsellér és 50 egész telek volt.

A lakosok a földesúrnak vagyoni szintjük alapján különböző szolgáltatásokkal tartoztak. Az önálló háztartások 1 Ft gazdapénzt voltak kötelesek fizetni. Minden egész telek után 52 nap igásrobot és 1 öl fa hordása járt a földesúrnak. Négy egésztelek még egy hosszúfuvart is elvégzett a földesúrnak. A házas zsellérekre 18 napi igásrobot és fél öl fa hordása, a házatlan zsellérekre 12 napi gyalogrobot volt kiszabva. Természetesen a településeknek kilencedet is kellett fizetniük. Ezt a gabona középárán számolták. Ennek összege Zalaszentlászlón 5557 Ft 30 krajcár, Sényén 350 Ft 45 krajcár, Szentgyörgyváron 16 Ft 30 krajcár volt. Mánd pusztá nem fizetett sem kilencedet, sem egyházi tizedet. A szőlőtermelés után még hegyvám járt a földesúrnak. Ez egy előre meghatározott bormennyiség volt. Ez Szentgyörgyváron a 498 hold után 286 akó, Zalaszentlászlón 293 hold után 180 akó volt. Egy akó 50,8 litert jelentett. A földesúrnak ezenkívül még 62 Ft jövedelme származott a halászati jog bérbeadásából, a méhtartás engedélyezéséből, a vendégfogadókból, a csárdából, a malomból, a tégláégető műhely bérbeadásából illetve az uradalom épületeiben való lakás- és műhelybérletéből. A census földekért 398 Ft-ot és 25 krajcárt kapott. Az uraság földjein 494 köből búza, 680 köből rozs, 219 köből árpa, 256 köből zab, 100 köből kukorica és 64 köből repce termett. Így a termés értéke 3217 Ft volt. Az erdei jövedelem 250 Ft-ot, a bortermelés 239 Ft hasznót tett ki. A rétek 220 szekér szénát és 100 szekér sarjút adtak, amit az uraság állatainak takarmányozására használtak. Az uradalomban tartottak nyolc igavonó ökröt és 1700 birkát. Ebből 2200 Ft haszon származott évente.

Az uradalom lakosai közepes módon éltek. A földművelés két nyomásban történt. A szőlőművelés elmaradott volt, nem alkalmaztak karózást, a szőlőhegyet sövénnel kerítették be. Piacra csak a gabonát és a juhokat volt érdemes vinni. A termést Kanizsán, Keszthelyen vagy Sopronban értékesítették.

A pölöskei uradalomhoz három gazdaság tartozott: a pölöskei gazdaság, a baki gazdaság és a náprádfai gazdaság. A pölöskei gazdaságot Pölöske falu, Kelénk-pusztá és Barnak-pusztá alkotta. A baki gazdaság Bak faluból, Félig-Bak pusztából és Tüttös faluból állt össze, míg a náprádfai gazdaság Náprádfa faludól és Görbő-pusztából. A falvakban

jobbágyok, a pusztákon általában uradalmi cselédek éltek. Kelénk-pusztán kézművesek laktak. Ők 1782-ben települtek ide. A földek többnyire másodosztályúak voltak, néhány helyen harmadosztályúak. A községek határában levő szőlőhegyek jelentősek voltak a mezőgazdaság szempontjából.

Az uradalmat Pölöskéről igazgatták. Itt lakott a tiszttartó és a számtartó, illetve az ügyész is. Ha mérnökre volt szükség, azt Sopronból hívtak. A három gazdaságot egy-egy ispán vezette. Az ő munkájukat segítette 6 hajdú, a pölöskei gazdaságban kettő, a bakiban három, a náprádfaiban egy. Pölöskén volt tömlőc is egy porkolábbal, aki a foglyok őrzésével volt megbízva. Az uradalom erdőmestere Félig-Bak pusztán lakott. Az ő rendelkezésére öt erdőpásztor állt, három a baki, egy-egy a pölöskei és a náprádfai gazdaságban. Az állatok ellátásával fajtánként egy-egy kanász, birkás, gulyás és bivalyos volt megbízva. Pölöskén és Félig-Bak pusztán élt egy-egy pajtabíró is. Ezenkívül a méhek tartására alkalmaztak még egy méhészt Barnak-pusztán.

A tiszttartó évente pénzben 590 Ft fizetést kapott 147 Ft drágasági pótlékkal kiegészítve. Ezenkívül járt még neki 60 pozsonyi mérő búza, 60-60 pozsonyi mérő búza, rozs és kukorica, 40 öl fa, 30 akó bor és 25 szekér széna. Még volt engedélye 25 db szarvasmarha és 30 sertés tartására. Az ispánok évi fizetése 50 Ft, a kanászoké, gulyásoké, birkásoké, erdőpásztoroké 30 Ft volt. A hajdúk 26 Ft-ot és még természetbeli járandóságokat kaptak. A béresek évente szintén 26 Ft-ot kaptak, de ehhez még járt 10 Ft drágasági pótlék és 16 pozsonyi mérő rozs, nyolc pozsonyi mérő búza, két szekér széna és hat szekér fa, illetve tarthattak két marhát és kaptak használatba fél hold kukoricaföldet, negyed hold kenderföldet és nyolcad hold káposztaföldet.

Az uradalomban körülbelül 1500 fő élt. Ebből 471 Pölöskén, 395 Bakon, 207 Tüttösön, 229 Náprádfán. 82 urasági cseléd lakott Barnak-pusztán, 44 Félig-Bak pusztán, illetve 72 kézműves Kelénk-pusztán. Ők többnyire tímárok, takácsok, kerékgyártók, szűcsök, szűrszabók és asztalosok voltak. Más falvakban is élt egy-egy kézműves. A népesség legnagyobb részét féltelkes jobbágycsaládok adták: 40 Pölöskén, 54 Bakon, 30 Tüttösön, 21 Náprádfán. A szentgyörgyvári uradalomhoz hasonlóan a lakosság legnagyobb része itt is magyar volt, ám az urasági cselédek egy része német, de általában beszéltek magyarul. Az uradalomban csak egy kis kápolna volt Pölöskén, ám Széchenyi István egyik első zalai intézkedése egy apjának tett ígéret alapján a baki templom építésének támogatása volt. A lakosság lelki életének vezetését részben a szentlászlói ferences barátok vállalták magukra. Pölöskén a község házában folyt a tanítás. Csak néhány gyerek járt iskolába télen és tavasszal.

A falvak tanítói egyben a jegyző tisztét is betöltötték. Vendégfogadót, kocsmát, pálinkafőzőt, mészárszéket, boltot a zsidók működtettek.

A pölöskei uradalomról jóval kevesebb adatunk van, mint a szentgyörgyváriról. Az úrbéres földek egésztelkenként 20 hold szántót és nyolc hektár szénát termő rétet tettek ki. A féltelkes jobbágháztartások 1 Ft gazdapénzt tartoztak fizetni földesuruknak, ezenkívül még a 145 háztartásnak kellett szolgáltatnia 72 és fél itce vaját, 145 db kappant, 145 db csirkét, 870 db tojást és 435 font fonást. Még 72 és fél öl fát is be kellett hordaniuk és 18 hosszúfuvart teljesíteniük. Ezt ki lehetett váltani féltelkenként nyolc napi gyalognapszámmal. A féltelkes jobbágháztartásokat terhelte még 3796 robotnapszám. Ezt alkalmanként a földesúr igásnapszámként vette igénybe, ami kétnapi gyalognapszámnak felelt meg. A zsellérek 928 gyalogos robotnapszámot dolgoztak az uraságnak. Pölöske, Bak és Tüttös készpénzben fizette a kilencedet, Náprádfa pedig természetben szolgáltatva. Egyházi tizedet Pölöske és Tüttös nem fizetett. Bak évente 30 Ft-ot adott a veszprémi püspökségnek. Náprádfa a Zágrábi püspökségnek adózott, évi 8 Ft 30 krajcárt. A puszták nem fizettek kilencedet és tizedet. Az uradalomnak hegyvámmal tartozott Pölöske 918 holdnyi szőlőhegy után, és Bak 193 holdért. A jobbágyok megélhetésük érdekében földeket vettek bérbe az uraságtól. A szerződéseket néhány évre kötötték, a bérbe vevő pénzzel, terményrésszel vagy napszámmal fizetett. A helység is bérelt földet: 4 Ft-ért rétet, ahol a falu bikáját tartották. Ezenkívül készpénzért béreltek még kenderföldet és káposztásföldet. A pölöskeiek a kenderföldért nyolc gyalognapszámot szolgáltatattak. Tüttösön 291 hold, Pölöskén 43 hold és Bakon 390 hold szántóföldet a termés negyed részéért, Náprádfán a föld rossz minősége miatt ötöd részért adott bérbe a földesúr. Pölöskén a hét hold census-rétért 56 gyalogosnapszámot, Bakon 85 holdért 678 gyalognapszámot kellett a falunak dolgoznia. Tüttösön 49 holdat, Náprádfán 18 hold földet béreltek ezen a módon.

Az uraság tulajdonát képező földek közül a majorsági földeken érvényesült közvetlenül az uradalmi irányítás. A pölöskei gazdaságban Pölöskén 59, Kelénk-pusztán 203, Barnak-pusztán 673 hold, a baki gazdaságban Bakon 234, Félig-Bakon 40, Tüttösön 256 hold, a náprádfai gazdaságban Náprádfán 714, Görbön 54 hold szántóföld volt. Ez összesen 2233 holdat tett ki. A rétek területe ezzel szemben csak 978 hold volt: a pölöskei gazdaságban Pölöskén 176, Kelénk-pusztán 60, Barnak-pusztán 145 hold, a baki gazdaságban Bakon 83, Félig-Bakon 346, Tüttösön 42 hold, a náprádfai gazdaságban Náprádfán 31, Görbön 95 hold. A szántóföldek nagysága 1813 és 1817 között a pölöskei és a baki gazdaságban 195 holddal csökkent, a többi föld hatékonyabb művelése érdekében. A rétek területét azonban növelni igyekeztek. Ezt a pölöskei-gazdaságban Szévíz mocsaras területének lecsapolása által, a baki

gazdaságban a Válicka menti bozótok kiirtásával lehetett volna elérni. Ezen a módon 1580 hold földdel növelheték volna a rétek területét. A szántóföldeken összesen 4500 pozsonyi mérő szemtermés termett. Ezenkívül még 9780 mázsa szénát és 3912 mázsa sarjút adott. A szántóföldeket mind a majorságban, mind a jobbágyok által használt részeken két nyomásban művelték az 1813-as adatok alapján. Az egyik nyomásban őszi vetés volt, a másik parlagon maradt. 1817-es adatok alapján azonban Bakon és Félig-Bak pusztán a majorsági földeken áttértek a háromnyomásos gazdálkodásra : egy őszi (ennek egyharmada búza, kétharmada rozs) és egy tavaszi (árpa, zab és kukorica) vetés, egy nyomás pedig parlag volt. Barnak-pusztán és Görbön az éppen bevetendő nyomásnak csak a felét vették igénybe, hogy ezáltal próbáljanak javítani a föld rossz minőségén. Trágyát csak a búzaföldekre hordtak, holdanként 30-35 jobbágyszekerrel. A trágya az uradalom és a jobbágyok állataitól származott.

Az uradalom erdőinek mérete Barnak-pusztánál 198 hold, Bak és Tüttös környékén 3814 hold, Náprádfán és Görbön 678 hold volt. A pölöskei urasági erdő nagyságáról nincsen adatunk. Erdőműveléssel ebből mindössze csak 26 holdon foglalkoztak. Az uraság erdőiből a jobbágyok semmit sem vihettek el szabadon. A fáért fabért, a legeltetésért fűbért, a gombáért gombabért kellett fizetni. Ez a földesúrnak a pölöskei gazdaságban 4180 gyalognapszámot, a baki gazdaságban 2550 gyalognapszámot, a náprádfai gazdaságban 100 gyalognapszámot jelentett. A puszták pénzzel fizettek, ha fára volt szükségük.

Az uraságnak Pölöskén egy 4 holdas szilváskertje volt, amelynek terméséből főként pálinkát főztek. Bakon egy holdon, Pölöskén szintén egy holdon, Tüttösön pedig negyed holdon termesztettek lucernát és lóherét, illetve Félig-Bak pusztán egy negyed holdon káposztát és répát.

A szőlőtermesztés és pincegazdaság nem volt jelentős a majorságban, mivel nem is volt szőlőföld.

Az uradalomban összesen 3800 juh, 500 sertés, 180 marha, 64 jármos ökör és még két bivaly. Az uradalmi szegődményes cselédeknek volt még 92 marhája.

Az uradalomban a munkaerő 1817-ben bőven elegendő volt a korábbi évek hiányával szemben. Akkoriban a munkaerőhiány sok konfliktushoz vezetett a földesúr és a jobbágyok között. A különböző munkák elvégzéséhez az egész uradalomban 33 600 gyalognapszám volt szükséges a rendelkezésre álló 36 743-ból. A legnagyobb részt a majorságbeli munkaerő képezte. Ők béresek voltak és évente 250 napot kellett dolgozniuk. Ez összesen 12 000 gyalognapszám volt. Az urbáriális jobbágyerő kevesebb mind egyharmadát adta, mindössze 26%-ot, a census-földekért és a fabérként, fűbérként és gombabérként járó gyalognapszámok újabb 22%-ot tettek ki. A gyalognapszámok 19%-át pénzért fogadott béresek dolgozták,

összesen 6834 napszámot. Őket az olyan mezőgazdasági munkákhoz fogadták fel, mint szénakaszálás és gyűjtés, aratás vagy cséplés.

A legelőelkülönözés és a tagosítás folyamata

A XIX. században Magyarországon is egyre több birtokos tért át a tőkés gazdálkodásra, ehhez azonban szükség volt a birtokok átszervezésére. Sok helyen megkezdődött tehát a legelőelkülönözés és a tagosítás folyamata. Ez általában nem ment zökkenőmentesen, mert a parasztok gyakran rosszabb minőségű földeket kaptak. Az 1832-36-os országgyűlésen hozott törvény szerint „a parasztság ellenkezése ellenére is végre lehet hajtani a földek átcserélését és az urasági földek tagosítását”.²

Széchenyi István, aki híres volt haladó szellemiségéről először cenki uradalmában hajtotta végre a legelőelkülönözést és a tagosítást 1828-30-ban, tehát még a jobbágyság számára kedvezőtlen határozatot hozó törvény megjelenése előtt. Itt még Széchenyi a jobb földeket engedte át a parasztoknak, ezzel némi jövedelemkiesést is vállalva. A törvény meghozatala után azonban már ő sem volt ilyen jóságos földesúr, és a jobb földeket tartotta meg magának. Legyen bármily gazdag, még Széchenyi sem engedhette meg magának, hogy minden helységben a jobb földeket adja a parasztoknak. Jobbágysai azonban csalódtak a Hitel írójában.

A pölöskei uradalomban a tagosítás és legelőelkülönözés 1836 után kezdődött. 1839 decemberében becsülték fel a jobbágyság kezén lévő földeket, és úgy találták, hogy a cserébe kínált földek csak feleannyit érnek. A pölöskei jobbágyok így 1840 februárjában földesurukhoz fordultak, küldötteik Pozsonyban keresték fel Széchenyit, aki azonban figyelmen kívül hagyta kéréseiket. Ugyanígy eredménytelenül tért vissza a második küldöttség augusztusban, sőt, a falusi előljárókat még meg is büntették panaszkodásuk miatt. A mérnöki munkákba a jószágkormányzó, Lunkányi János gyakran belejavított, hogy azok jobban szolgálják az uradalom érdekeit. Emiatt került összetűzésbe Szabó János uradalmi ügyésszel. Mikor 1841. áprilisában Lunkányi kezébe került az a levél, mely a gazdatiszti kar visszaéléseiről számolt be, felhasználta ezt Szabó János ellen, akit így Kovács Lászlóval váltottak fel. 1841-ben már annyira rossz lett a helyzet, hogy kénytelen volt a megye közbelépni.

Miután a békés egyeztetésre való tervek kudarcba fulladtak, 1841 novemberében perre került sor. Az üléseket Pölöskén tartották, november 15-én Tüttös ügyét tárgyalták, míg 20-án

² Tilkovszky Loránt: Tagosítás Széchenyi uradalmában

Pölöske, Bak és Náprádfa ügyét. Bakon másodosztályú földek cseréjét kellett lebonyolítani, így hát itt a jobbágyság nem tiltakoztak. Legelőnek 460 holdat ítélt meg, a fa pedig a jobbágyság tulajdonába került véglegesen.

A tüttösi perben a jobbágyság az 1832-36 évi törvény tizedik törvénycikkének hatodik szakaszára hivatkozott, amely kimondja, hogy a földek cseréje csak akkor mehet végbe, „*ha tökéletesen annyit érő adatik a jobbágyságtól elvettek helyett*”. A földesúr pártján álló úriszék azonban az ötödik törvénycikk hetedik szakaszát hangoztatta, mely lehetővé teszi, hogy a tagosítás és legelőelkülönözés végbe menjen akkor is, ha „a jobbágyságnak a maga eddigi birtokától elesni kellenék is”, mivel ezáltal a gazdálkodás korszerűbb lesz. A törvény kimondta ugyan, hogy a jobbágyságnak ugyanolyan értékű földet kell adni, de ezt ki lehetett küszöbölni azzal, ha gyengébb minőségű, de nagyobb területű földet mérnek ki. Ennek értelmében az uradalom minden hold után adott még 100 négyszögölt. A 903 hold közlegelőből pedig 280 holdat kellett az uradalomnak átadnia a jobbágyságnak a legelőelkülönözésnél.

Pölöskén az uradalom a jobbágyságnak addigi első osztályú földjeiért szintén csak másodosztályúakat, sőt valahol harmadosztályúakat akart adni cserébe. Az uradalom azonban itt is felajánlotta pluszban a 100 négyszögölt holdanként. Legelőként pedig nyolc holdat ajánlott minden jobbágytelek után. A jobbágyságot képviselő tiszti főügyész azonban 22 holdat követelt telkenként. Az úriszék 16 hold legelőt ítélt meg a jobbágyság számára, a cserét pedig elvetette.

Náprádfán ugyancsak rosszabb minőségű földeket ajánlott az uradalom: másodosztályúakért harmadosztályúakat. Legelőnek itt akart az uradalom a legkevesebbet adni, mindössze hat holdat, ráadásul igen silány minőségűt. A tiszti főügyész természetesen itt is 22 holdat követelt jobbágytelkenként. Az úriszék itt is elfogadta az uradalom 100 négyszögölt holdanként kárpótlásul a rossz minőségért, legelőnek pedig Pölöskéhez hasonlóan 16 holdat ítélt meg minden telek után plusz még 38 holdat faizási váltságul. Tehát összesen 230 hold legelőt kapott volna a jobbágyság a közlegelőből.

A Zala megyei polgári törvényszék elé 1841 novemberének végén és decemberének elején került az ügy felülvizsgálásra. November 29-én tárgyalták a pölöskei pert. A legelőelkülönözésben hozott ítéletet nem változtatták meg lényegesen, de a tagosítást nem engedélyezték. November 30-án került napirendre a baki per, itt mindent ugyanúgy hagytak a faellátás kérdésének kivételével. Ebben az ügyben úgy döntöttek, hogy az uraságnak kell gondoskodnia elegendő fáról, amennyiben hiány mutatkozik. December elsején tárgyalták újra a tüttösi és a náprádfai pert. A tüttösi perben, a pölöskeihez hasonlóan a

legelőelkülönözés ügyében hozott ítéletet jónak találták. A tagosítást itt sem fogadták el. A náprádfai perben a megye véleménye itt is az volt, hogy a tagosítás kizárólag az uraság érdekeit szolgálná: a cserébe kínált földek rosszabb minőségűek, és a kárpótlásul kínált földek ezt nem egyenlítik ki.

1842. március 18-án a náprádfai jobbágyság sérelmeik orvoslására a királyhoz akartak fordulni, de Lunkányi János közbelépésének hatására a megye elutasította a kérvényt. Lunkányi próbálta mindenhol elkerülni, hogy a jobbágyság elégedetlenkedjenek, és minden próbálkozásuknak igyekezett elejét venni.

A tagosítási és legelőelkülönözési perek természetesen továbbmentek a helytartótanácshoz. A helytartótanács levelekben közölte döntéseit és utasításait 1842 májusában. A baki per esetében a helytartótanács a barátságos megegyezésre buzdította a feleket. Pölöskénél új tagosítási terv elkészítésére adott utasítást, illetve a legelőelkülönözés ügyében barátságos megegyezést sürgetett itt is. Tüttös és Náprádfa esetében szintén új tagosítási tervet kívánt a helytartótanács.

A barátságos megegyezés nem mindenhol járt sikerrel. Pölöskén nem minden jobbágyság fogadta el az új tervet, így itt kudarcba fulladt a kísérlet, ám a baki jobbágysággal sikeresen megegyezett az uradalom. Az egyezés értelmében 549 hold legelőt kaptak, illetve a faizás kérdését is megoldották. Az erdőgazdálkodást földesúri felügyelet alatt kellett végezniük. 1842. december 17-én a megye is elfogadta ezt az egyezséget. A többi helységben nem sikerült a feleknek megegyezni.

1843. május 2-án folytatódott a pereskedés Pölöskén. Az új tagosítási tervben már csak annyi földet akart az uraság kicserélni, amennyit azonos minőségűvel tudott pótolni. A tiszti ügyész ugyan még most sem volt elégedett a földekkel, de az úriszék engedélyezte a tagosítást. A legelőelkülönözés során 403 hold erdei legelőt kapott a jobbágyság a közösből. A tüttösi pernél fontos megjegyezni, hogy Lunkányi és Kovács László a per kezdete előtt megváltoztatta a földek besorolását, így már a földek két harmada elsőosztályú volt, a maradék egyharmad pedig másodosztályú. Így már sokkal könnyebb volt végrehajtani a tagosítást, ráadásul az uradalom a korábbi 100 négyszögről helyett már 276 négyszögről pluszt adott volna azoknak, akiknek rosszabb földet adtak cserébe. Az úriszék itt is elfogadta az új tervet, a tiszti főügyész tiltakozása ellenére, aki még mindig azt hangoztatta, hogy a „*minéműséget a mennyiség soha ki nem pótolhattya*”. Náprádfán az uradalom csak harmadosztályú földeket tudott ajánlani, mert csak olyan volt használatában, de a jobbágyságoknak egy hold pótlást ajánlott fel, illetve a kilenced elengedését. Ezt az úriszék elegendőnek találta, de még faizás céljából kilenc és fél hold földet adott a jobbágyságnak.

Miután az úriszék mindenhol ítéletet hozott felterjesztette azokat a megyei törvényszéknek, ahol szintén mindent elfogadtak, és továbbították a helytartótanácshoz az ítéleteket. Itt azonban már nem mentek zökkenőmentesen a dolgok, hiába bizakodott Széchenyi titkára, Tasner Antal. A helytartótanács az 1792-94 közötti időszakban végrehajtott rendezések anyagát kívánta látni, amiről azonban nem készítettek semmiféle iratot. További kényelmetlenséget jelentett Lunkányi és Tasner számára, hogy 1777-78-ban is végrehajtottak egy rendezést. Lunkányi és Tasner arra hivatkoztak, hogy a rendezési pereket csak 1805-től fogva kell a helytartótanáccsal is elfogadtatni, illetve hogy a rendezés ellen senki sem panaszkodott. Újabb problémát jelentett a pölöskei jobbágyság királyhoz írt folyamodványa, amelyben beszámolnak a földek hamis felbecsüléséről. Ezt a levelet azonban sikerült Tasner Antalnak kiiktatnia. A helytartótanácsot időközben némi megvesztegetéssel Tasner az uradalom oldalára állította. A jobbágyság azonban újabb levelet írt a királynak, és ez a levél már el is érte a kancelláriát. Onnan a helytartótanácsához került a levél, ahonnan leküldték kivizsgálásra Zala megyéhez. Kovács László, uradalmi ügyész a vádakat alaptalannak ítélte, és úgy gondolta, hogy a jobbágyság a korábbi ügyész, Szabó János felbujtására írták a folyamodványokat. Kovács László nyilatkozatát azonban Lunkányi az utolsó pillanatban titokban kicseréltette Tasnerrel, mert a tartalmában valami kedvezőtlen lehetett az uradalomra nézve.

A tüttösi és náprádfai pereket különösebb gond nélkül helybenhagyta a Helytartótanács, miután Tasner megsürgette az ügyeket. A perek kedvező elbírálásában résztvevő helytartótanácsi tisztviselőket Széchenyi budapesti ingatlanainak jövedelméből és a cenki főkasszából fizették.

A pölöskei pert még Bécsben is jóvá kellett hagyni, de Lunkányinak és Tasnernek egy kis csalással sikerült is elintéznie, hogy a per zökkenőmentesen átmenjen. Az ítéleteket 1845. július 21-24-én ki is hirdették. Válságos napok voltak ezek, ugyanis félő volt, hogy a jobbágyság tetteles ellenállásra vetemednek, de ez végül nem történt meg. A jobbágyság elkeseredett hangú levélben magához Széchenyihez fordult bajaik orvoslására. *„Méltóságos Gróf, Földesuraságunk! Több évek előtt könyörögtünk Méltóságod előtt az uradalmi tisztség által pusztulásunkra készített tervek elhárítása és bajaink orvoslása végett. Azt írta akkor Méltóságod, hogy közibénk jövend, megvizsgálánd mindent, s megorvosland. Számos évek folytak azóta le, és Méltóságod keze írásában foglalt, általunk híven őrzött szent fogadását nem teljesítette. Hallotuk mink azt, részént olvastuk, mit írt Méltóságod jeles könyveiben a magyar szegény ember boldogíttására. Tettleg óhajtánk érezni azon arany szavakat. [...] Illy prokátori mesterkedéssel kivívott ítélettel nyert földeket kíván-e gróf Széchenyi István bírni?*

Kívánja-e gróf Széchenyi István elvenni tőlünk azon jó földjeinket, melyekből élünk, melyek egyedül tartanak fel benünket? Kívánja-e maga sokkal rosszabb földjeiért elvenni, s azzal szegény hív jobbágyságot károsítani? Ezt kérde közlünk minden jó ember és mindenik azt feleli: ha akármilyen prókatori mesterkedéssel megnyerett is, -gróf Széchenyi István nem képes ilyen birtokot elfogadni.. Engedjen bennünket élni Méltóságos Gróf, s mi is, ennek utána is, e szerint fogunk maradni igaz hív jobbágysági: pölöskei helységbeliek”. Széchenyi válaszelevelében azt tanácsolja jobbágyságainak, hogy nyugodjanak meg a törvény ítéletében és műveljék tovább földjeiket.

A náprádfai és tüttösi jobbágyságok azonban a tetteleges ellenállástól sem riadtak vissza. Az uradalom karhatalmat akart kérni a közgyűléstől. „Augusztus 17-én a megyei közgyűlés előestéjén a következő volt a helyzet: „A pölöskeiek még most se szántanak; talán még ezen gyűlésre is kívánnak folyamodni”. A tüttösi felkeresték az uradalmi ügyészt, és „mindent ígértek, csak brachiumért ne kelljen folyamodjunk”. A náprádfaiak azonban „idáig még nem adták meg magukat”.³ Az uradalmi ügyész Lunkányinak írt levelében arról számol be, hogy a tüttösi csak annyit kértek „hogy nem úgy, mint most kiosztatott, hanem hosszába az útra ledülve szabassam földeiket, melyek most nekik estek, hogy rosszából is egyformán kapjon mindenki”. Ennek a kérésnek Kovács eleget is tett.

A közgyűlésen kialakult némi vita, hogy adjanak-e a náprádfai jobbágyságok ellenállásának megtörésére karhatalmat. Hertelendy György ellenezte ugyanis a tervet. Ő inkább azt szerette volna, ha békésen győzik meg a jobbágyságokat arról, hogy talán nekik is jobb így. Utalt az Eszterházy birtokon zajló eseményekre, ahol szintén a tagosítás miatt tiltakoztak a jobbágyságok, és a jobbágyságoknak „Hosszúfaluba, a Herczeg jószágán már két héttől fogva nyakakon van 120 egyénből álló rendes katonaság, mégsem adták meg idáig magukat”. Végül az a döntés született, hogy néhány olyan tisztviselő, akikben megbízik a náprádfai jobbágyság kimegy a helyszínre és megpróbálja meggyőzni a jobbágyságokat, hogy hagyjanak fel az ellenállással. Ha ez nem jár sikerrel, akkor ki lehet küldeni a katonaságot. A küldöttségnek 1845. szeptember 8-án kellett volna kimennie Náprádfára, de a jobbágyságok időközben megadták magukat.

A közgyűlésen a pölöskeiek ismételten benyújtottak egy folyamodványt, amelyben elpanaszolták, miféle visszaéléseket tapasztaltak az uradalom részéről. A közgyűlés úgy határozott, hogy a pölöskeiek panaszait a helyszínen fogja meghallgatni, így augusztus 20-án a főügyész kiment Pölöskére, meghallgatta a jobbágyságok panaszait, de az ítéleten nem

³ Tilkovszky Lóránt: Tagosítás Széchenyi uradalmában

változtatott. Széchenyi egyébként az üggyel kapcsolatban ezt írta Lunkányinak: „Az egész kellemetlen dologban az a nevetséges, hogy pölöskei jobbágyaim annyira ismerik és olly buzgósággal olvassák könyveimet”. A pölöskeiek egyébként küldöttek révén is megpróbálták Cenken Széchenyit felkeresni, de a gróf nem volt ott. Amikor egy második folyamodványt is küldtek Széchenyinek, ő Lunkányira bízta, hogy válaszoljon. A pölöskeieknek a jószágigazgatóhoz is fordultak, de Lunkányi így válaszolt: „Ezen ítéletet mind kendteknek, mind az uraságnak legfőbb polgári kötelesség megállani. Hasztalan húzzák-vonják tehát kendtek annak végrehajtását, hol a Nagyméltóságú Grófhhoz, hol hozzám, hol máshová írván s fordulván”. A jobbágyok még az uradalmi ügyésszel is próbáltak tárgyalni, de sikertelenül, mivel elvett földjeiket nem kaphatták meg bérbe örök időre, csak 3-6 évre. Mivel már Lunkányinak is és Széchenyinek is elege volt a jobbágyok siralmaiból, tettek némi engedményt, és még egy kis földet ajánlottak nekik.

Közben a náprádfaiak is kérvényt írtak Széchenyinek, és Lunkányi válaszolt nekik, aki a gróftól felhatalmazást adott engedmények tételére is.

Lassan lezáródtak a perek. 1846 márciusának végén végre megtörtént a földek kimérése, 1847-48-ban pedig a Helytartótanácsnak is elküldték az ítéletek végrehajtásáról szóló jegyzőkönyveket.

A szentgyörgyvári uradalomban csak 1847-ben kezdődött el a tagosítás és legelőelkülönözés folyamata, habár itt maguk a jobbágyok is szeretnék volna ezt. A forradalom kitörése előtt meg is tettek néhány előkészületet, de csak az 50-es években sikerült végre is hajtani a tagosítást.

Habár a tagosítás és a legelőelkülönözés nem igazságos módon ment végbe, és a jobbágyság számára nagyon kedvezőtlenül, mégis szükséges volt a fejlődő mezőgazdaság szempontjából. Széchenyinek, mint a haladás hívének sikerült a nehézségek ellenére áttérnie a tőkés mezőgazdaságra.

Széchenyiről maradt örökségünk

Kevésbé ismert, hogy egy Széchenyi Istvánról maradt díszkard ma a Göcseji Múzeum gyűjteményének legbecsesebb darabja. A díszkard története szorosan összefügg Széchenyi lóversenyzést előremozdító tevékenységével, ugyanis a mûtárgy a pesti lóversenyek vándordíja volt. A lóversenyzés támogatásával Széchenyi a hazai lótenyésztés állapotán akart javítani, hiszen egy verseny lehetőséget adott a ménesek összehasonlítására, a dicsőség és a díjak pedig értelmet és célt jelentettek a minél jobb versenyparipák tenyésztésére. A gróf ezenkívül a Pesten rendezett lóversenyeket megfelelő alkalomnak találta a bécsi arisztokrácia

idecsalogatására, ezzel is megerősítve, hogy Pest-Buda méltó arra, hogy az ország fővárosává váljon.

Valószínűleg ez a kard volt az első magyar vándordíj. „Aranyozott ezüst keresztvasa négyszögletes buzogány lezárású, végén kis gömböcskékkel. A keresztvas, valamint az alá- és fölényülő oldaltüskék hálós, bogláros, indás díszítésűek. A szablya markolata elefántcsontból

készült, amelyet kétoldalt három-három, felül közepén egy aranyfoglatba illesztett türkiz díszít. A markolatgomb végén fémből öntött angyalos-koronás magyar címer domborművé képe látható. A markolatgerincen vékony aranyozott ezüstlemez fut végig, rajta bevéselt felirat: Gróf Széchenyi István a Versenezés

előmozdítására. A szablya tokja bordó bársony borítású, torkolat-, felkötő- és sarupánttal felszerelt. A pántok aranyozott ezüstből készültek, bőségszaru, akantuszlevél, boglár, tulipán és hálomotívum díszítéssel. A sarupánt végét koptató fedi.”⁴

A kard 1830-ban Bécsben egy magyar mester keze által készült. A penge vasára a kor szokásaihoz híven rövid verset írtak: „Engem erő szüle, nyer’ s egyedül az bírhat, azért győzz.”

A kard elnyeréséért 6436 méteres távot kellett az induló lovaknak megtennie. A szablya mellé pénzdíj is járt, melyet a versenyzők adtak össze: 30-30 aranyat kellett az indulóknak fizetnie. A pénzjutalom azért volt szükséges a kard mellé, mert az vándordíj lévén nem maradt örökre a nyertes birtokában. Ha a következő évben akadt kihívó, az elnyerhette tőle a kardot, ha a kihívó lova jobbnak bizonyult. A kard birtokosa nem volt köteles a díjat a nyertes lovával védeni, sőt a kihívást elfogadnia sem kellett, de ebben az esetben a kardot át kellett adnia a kihívónak. A nyertest egyébként bármilyen lóval ki lehetett hívni.

A kard első birtokosa herceg Lichtenstein Vencel volt, aki a díjat Netherby nevű négyéves angol telivér ménjével nyerte 1830-ban. A második győztes egy hétéves angol telivér mén a Burthpore névre hallgatott, és az Állattenyésztő társaság tulajdonában állt. A kard további nyertesei között volt gróf Sándor Móric, az ördöglovas, Kray János báró, Kinsky

⁴ Béres Katalin: „Gróf Széchenyi István a Versenezés előmozdítására”

herceg, Baldacci Antal báró, Lichtenstein Aloiz herceg, Pejacsevics Péter és gróf Hunyady József.

A kard valószínűleg a fizetendő 30 arany miatt nem volt túl népszerű, és kihívók hiányában 1846-ban meg is szűnt ez a díj. Így a kard feltételezhetően visszakerült a Széchenyiek tulajdonába. Utolsó birtokosa, Széchenyi Alice fia és Széchenyi István dédunokája, Teleki Béla 1944-ben a kardot a Zala megyei levéltárban helyezte el a család nyugatra menekülésekor. Innen 1960-ban került mai helyére, a Göcseji Múzeumba.

Zala megye vagy az ország?

Széchenyi István és Zala megye kapcsolata igen ellentmondásos volt. Míg elzárkózott a megyei politikától, és általában nem támogatta a megye terveit, közben mégis tett nagylelkű felajánlásokat. Azonban ne felejtsük el, hogy Széchenyi napja is csak 24 órából állt, és legyen bármily gazdag, azért végesek voltak anyagi forrásai is. Talán ha szívvel-lélekkel a megye ügyeivel foglalkozik, sosem lett volna Tudományos Akadémiánk vagy Lánchidunk. Széchenyi István elsősorban az országot akarta megreformálni, és előbbre juttatni, ezáltal közvetve Zala megyét is.

Forrásjegyzék:

Molnár András: Széchenyi és Zala. Levéltári Szemle 1991/3.

Tilkovszky Lóránt: Széchenyi István Zala megyei uradalmi. Zalai Gyűjtemény 34. kötet

Tilkovszky Lóránt: A tagosítás és legelőelkülönözés Széchenyi István pölöskei uradalmában.

A Göcseji Múzeum Jubileumi Évkönyve 1950-1960. Zalaegerszeg, 1960

„Előre lelkesek” Széchenyi István és Zala megye kapcsolatának dokumentumai. Zalaegerszeg, 1991

Zala megye Történelmi olvasókönyve. Helytörténeti Szöveggyűjtemény Zalaegerszeg, 1996.

„Zalánk büszkesége” helyszínek, arcok, események Deák Ferenc életéből. Zalaegerszeg, 2003

Béres Katalin: „Gróf Széchenyi István a Versenyzés előmozdítására” Kastélykonferenciák II. Keszthely, 2003